

XVIII. YÜZYILDA İSTANBUL'UN SUR DIŞI BOSTANLARI (YEDİKULE-AYVANSARAY, EYÜP VE HASKÖY)

Serpil SÖNMEZ**

ÖZET

İstanbul'un iaşesindeki önemli rolünün yanı sıra aynı zamanda iktisadî ve sosyal işlevleriyle de dikkat çeken İstanbul bostanları, hakkında çok az çalışma yapılmış bir konudur. Bu bakımdan bu çalışma ile hem XVIII. yüzyılda İstanbul'da sur dışında bulunan bostanların durumunu tespit etmek hem de İstanbul'un şehir dokusunun tespitine katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Çalışmada XVIII. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'un sur dışı bostanlarının mevkiileri, sahipleri ve çalışanları incelenmiştir. Çalışmanın temel kaynağı I. Mahmud dönemine (1730-1754) ait 25 Receb 1145 (11 Ocak 1733) tarihli defterdir. Bu defter Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (BOA) nüfus defteri olarak 1 numarada kayıtlıdır. Nüfus defterine göre 1733 yılında İstanbul kara surları boyunca Yedikule'den Ayvansaray'a kadar 77, Eyüp'te 78 ve Eyüp'e bağlı Hasköy'de -Fener ve Balat semtlerinin karşısında- 12 olmak üzere toplam 167 bostan mevcuttur. Bostan sahiplerinin ezici çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır (%96,37). Müslümanların mülkiyetindeki bostanların %14,85'i vakıflara, %13,33'ü kadınlara aittir. Bostan sahibi olan veya bostan tasarruf eden Müslümanlar arasında orta ve alt düzey memurlar ile esnafın yanı sıra padişah kızları, paşalar, yeniçeri ağası, Enderun ağası, şeyhülislâm, kazasker, padişah imamı (İmam-ı şehriyârî-i sâbık) ve kâdî gibi üst düzeyde devlet memurlarının varlığı, bostanların önemli bir gelir kaynağı olduğuna işaret etmektedir. 1733 yılında İstanbul Sur dışı bostanlarında 637 kişi çalışıyordu. Bostan başına ortalama dört çalışan düşüyordu. Bunların %70'ini Arnavutlar ve Rumlar oluşturuyordu. Ayrıca çalışanların en az %60'ının Rumeli, Trakya ve Anadolu'dan gelmiş olması istihdam alanı olarak bostanların işlevini de göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Bostan, Osmanlı, İstanbul, sur dışı, Yedikule, Ayvansaray, Eyüp, Hasköy.

* Makalenin geliş tarihi: 01.05.2022 / Kabul tarihi: 14.06.2022

Bu Makale, 20-21 Ocak 2021 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiş olan *Şehr-i Ayasofya, Uluslararası Kültür, Medeniyet ve Sosyal Bilimlerde Multidisipliner Araştırmalar Kongresi*'nde "İstanbul'un Bostanları" ismiyle sunulan bildirinin gözden geçirilerek, genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğretim Üyesi, Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, serpil.sonmez@igdir.edu.tr, (Orcid ID: 0000-0002-0560-9507).

Giriş

Osmanlı dönemi bostanlarına yakın dönemde ilk dikkati çeken Bahaeddin Yediyıldız'dır. Yediyıldız XVIII. Asırda Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu isimli makalesinde vakfiyelerde bahsi geçen bostanları değerlendirerek, genel olarak bostanlar hakkında bazı çıkarımlar yapmıştır: Bostanlar, sebze ekiminde kullanılan, genellikle taş duvarlarla çevrili arazilerdir. Bostanlarda ağaç olması ender görülen bir durumdur. Bostanlarda karşımıza çıkan yapı unsurları ise genellikle bostancının oturması için küçük bir ev, ahırlar, sundurmalar¹, su kuyuları, havuzlar ve su dolaplarıdır.²

İstanbul bostanları hakkında bilgiler ve yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu konuya dair ilk müstakil çalışmayı Arif Bilgin yapmıştır. Bilgin makalesinde, hem Bahaeddin Yediyıldız'ın bostanlar hakkındaki genel çıkarımlarını değerlendirmiş, bunlara eklemeler ve düzeltmeler yapmış hem de şeriye sicillerini inceleyerek Üsküdar bostanları hakkında değerli bilgiler sunmuştur. Bilgin, bostanların sadece sebze üretiminde kullanılan alanlar olmadığını, birçok bostanda meyve ağaçlarının bulunduğunu, hatta sadece meyve ağacı olan bostanlar da olduğunu, bostanların etrafının nadiren duvarla çevrili bulunduğunu, su dolabı ve kuyunun hemen her bostanda olmakla birlikte,³ havuzun az rastlanan bir unsur olduğunu ve bostanların bir kısmında hayvancılık ve mandıracılık da yapıldığını, Üsküdar ve çevresindeki bostanlarda çalışanların büyük çoğunluğunun Arnavut kökenli olduğunu tespit etmiştir. Arnavut kökenlilerin yanı sıra

¹ Yağmurdan, güneşten korunmak için kapı üstüne veya duvar önüne yapılan saçak, üstü örtülü, önü açık yer. Bkz. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2006, cilt: 3, 2859.

² Bahaeddin Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu", *Vakıflar Dergisi*, 18, Ankara 1984, 7.

³ Marmaray-Metro çalışmaları kapsamında yapılan kazılarda elde edilen bazı bilgiler Bilgin'in ulaştığı sonuçları destekler mahiyettedir. Örneğin bu kazılar esnasında Yenikapı'da, XVIII. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen iki bostan kuyusu ile çok sayıda su kuyusu bulunmuş, bu bölgenin bostan olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Bkz. Zeynep Kızıltan, "İstanbul Kazıları: Marmaray-Metro Projeleri ve Arkeolojik Kurtarma Kazılarının Şehir Tarihine Katkıları", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 1, 339.

bostancıların bir kısmı Tırnova ve Yanya kazalarından, bir kısmı ise Üsküdar'dandır. Ayrıca Yahudi bostancılar da vardı.⁴

Bostanlar konusunda bahsedilmesi gereken son çalışma ise Tuba Kara'nın *III. Ahmed Devrinde Sur İçi İstanbul: Yerleşim Alanları ve Diğer Alanların Dağılımı* isimli makalesidir. Bu çalışma doğrudan bostanlar hakkında olmasa da XVIII. yüzyılda İstanbul'un sur içi bostanları hakkında değerli bilgiler içermektedir. İki farklı tarihe ait olan kefil defterlerini inceleyen Kara, 1719 tarihli deftere göre İstanbul surlarının içinde 195, 1731 tarihli deftere göre de 126 bostan olduğunu tespit etmiştir. Sur içi bostanları en fazla Yedikule ve çevresinde yer almaktadır. Bu bölgede 84 adet bostan bulunuyordu. Geri kalan bostanların 59'u Büyük Langa'da, 13'ü ise Küçük Langa ve civar mahallelerindeydi. Kara, bostanlarda çalışanların sayısını 640 olarak tespit etmiştir. Ayrıca çalışanların kökenlerine dair bilgiler de çalışmada yer almaktadır.⁵

İstanbul kara surlarının dışında ve Eyüp Kazası'nda bulunan bostanlar hakkındaki bu çalışmamızda bostanların mevkileri, sahipleri, bunların hangi toplumsal tabakaya ait oldukları, dinî kökenleri, bostanların nasıl tasarruf edildiği, bostan kiracıları, bostanlarda çalışanların etnik/dinî kökeni vb. konular ele alınmıştır. Çalışmanın temel kaynağı I. Mahmud dönemine (1730-1754) ait H. 25 Receb 1145 (M. 11 Ocak 1733) tarihli nüfus defteridir. Defter Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (BOA), 1 numarada kayıtlıdır. Toplam 43 varaktan oluşan defterde, bostan sahiplerinin isimleri, bostanların bulunduğu mevkiler, kirada olup olmadıkları, bostanlarda çalışanların isimleri, eşkalleri, yaş guruplarını belirten çar-ebrû, ter bıyıklı, genç, ihtiyar, koca, çocuk vb. ifadelerin yanı sıra İstanbul'a dışarıdan gelenlerin geldiği şehir, köy vb. bilgiler kaydedilmiştir.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda İstanbul'un gerek çeperlerinde gerekse meskûn mahallerinde bostanlar olduğunu, bu yüzyılların çağdaş kaynaklarından tespit edebiliyoruz. Örneğin Kadırga Limanı'nın yanında, Edirnekapı civarında, Süleyman Sahrası'nda, Eyüp'te, Kâsımpaşa'nın sağında ve solunda, Boğaziçi'nin iki yakasında yer alan Kuruçeşme,

---

⁴ Arif Bilgin, "Osmanlı Dönemi İstanbul Bostanları (Bir Giriş Denemesi)", *Yemek ve Kültür Dergisi*, 20, İstanbul İlkbahar 2010, 87-89, 90.

⁵ Tuba Kara, "III. Ahmed Devrinde Sur İçi İstanbul: Yerleşim Alanları ve Diğer Alanların Dağılımı", *Studies of The Ottoman Domain*, 6/11, Ağustos 2016, 134-135.

Arnavutköy, Bebek, Anadolu Hisarı, Çengelköy, Kuzguncuk, Beykoz, Çubuklu, Beşiktaş, Ortaköy ve Üsküdar'da bostanlar vardı.⁶ 1845 yılında hazırlanmış bir harita ise İstanbul'un çevresinde tarla, bağ ve bostanların geniş bir alan kapladığını göstermektedir.⁷ 1883 tarihli sur içini gösteren bir başka haritayı inceleyen Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul sur içinde çeşitli yerlerde adı belirtilmemiş 101 bostan tespit etmiştir.⁸ Haritada ismi yazılmış bostanlar ise şunlardır: Büyük Langa Bostanı, Hacı Halil ve Hüseyin Ağalar Bostanı, Hacı Halil ve Ramiz Ağa Bostanı, Hacı Vasil-oğlu Yuvan ve Hacı Halil Bostanı, Hazreti Cafer (Cabir) Bostanı, Kadırğa Bostanı, Küçük Langa Bostanı, Manolaki Bostanı, Mermer Kule Bostanı, Tavukçu Foti-oğlu Andon Bostanı, Tipo Bostanı, Tokmaklı Bostan, İsmail Paşa Bostanı. Bunlara ek olarak haritada Çukurbostan adında 5 farklı bostan daha mevcuttur. 1883 yılında hazırlanan bu haritaya göre XIX. yüzyıl sonlarına doğru İstanbul sur içinde toplam 119 bostan bulunmaktadır. Ayrıca haritada sadece sokak ismi olarak kullanılan 4 bostan daha tespit edilmiştir. Bunlar Çingıraklı Bostan (Sokağı), Dolaplı Bostan (Sokağı), Kazıklı Bostan (Sokağı) ve Yolgeçen Bostanı (Sokağı)'dır.⁹ Bu bostanların haritanın hazırlandığı tarihteki (1883) mevcudiyetleri hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün olmasa da en azından daha önceki zamanlarda bostan olarak mevcut oldukları değerlendirilmektedir.

İstanbul'da sur içinde bulunan bostanların yanı sıra şehrin birçok yerinde bostanlar olduğu bilinmektedir. Örneğin Anadolu yakasında Üsküdar, Erenköy, İçerenköy, Caddebostan, Bostancı, Küçükyalı, Maltepe, Kartal, Yakacık, Beylerbeyi, Çengelköy, Çubuklu, Paşabahçe, Beykoz,

⁶ Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Tahşiye eden: Hrand D. Andreasyan, Yeni Notlarla Yayına Hazırlayan: Kevork Pamukciyan, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 2. baskı 1988, 4, 21, 27, 34, 40, 41, 45, 46, 47, 48; P. Ğ. İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Tahşiye eden Hrand D. Andreasyan, İstanbul Matbaası, İstanbul 1956, 150. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Cilt, 2. Kitap*, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 5. baskı Ocak 2008, 411, 413, 435.

⁷ Coşkun Yılmaz, "Bir Haritanın Rehberliğinde 1845 İstanbul'u", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 1, 562-563.

⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi, *19. Asırda İstanbul Haritası*, İstanbul'un Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1958, 11.

⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., 11-27.

Rumeli yakasında ise Büyükdere, Sarıyer, Kâsımpaşa, Eyüp, Rami, Topkapı, Bakırköy, Yeşilköy ve Küçükçekmece'de büyüklü küçük bostanlar vardı.¹⁰

Hem İstanbul halkının hem de sarayın¹¹ ve ordunun taze sebze-meyve ihtiyacını karşılayan¹² bostanlarda, tarımsal üretimin yanı sıra hayvancılık ve mandracılık da yapılıyordu.¹³ Şehrin iaşesindeki önemli rolüne ek olarak bostanların bazı başka işlevleri de olduğu söylenebilir. Bu minvalde Bostanların iktisadî ve sosyal işlevlerinden söz edebiliriz. Sadece sıradan kişilerin değil padişahlar, hanedan mensupları, üst düzey devlet memurları gibi toplumun en üst tabakasına mensup bostan sahiplerinin varlığı, bostanların küçümsenemeyecek miktarda gelir sağlayan bir mülk olduğunu göstermektedir. Örneğin padişahlara ait olan Çubuklu Bahçesi'nin diğer has bahçeler gibi sebze ve meyve yetiştirilen bir bostanı vardı. Bu bostanda yetiştirilen ürünler hem sarayın ihtiyacını karşılıyor hem de bu ürünlerin satışından önemli bir gelir elde ediliyordu.¹⁴ Bostanların gelir getiren mülklerden biri olduğunun bir diğer göstergesi de vakıf bostanlarının varlığıdır.¹⁵

Bostanların, sosyalleşme, eğlence veya gerektiğinde bir sığınma mekânına dönüştüğünü de görüyoruz. Evliya Çelebi'de bahsi geçen Hacı Ahmed Bostanı Mesiresi, Dede Bostanı Mesiresi¹⁶ gibi bazı bostanların mesire alanı olarak kullanılması bostanların sosyalleşme; Ramazan aylarının önemli eğlencelerinden olan Hacivat-Karagöz ve ortaoyunu gösterilerinin Yedikule dışındaki bostanda gerçekleştirilmesi¹⁷, bostanların

¹⁰ Reşat Ekrem Koçu, "Bostan", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1963, cilt: 6, 2971-2972.

¹¹ Padişahların kendilerine ait bahçe ve bostanların ürünlerini tüketmelerinin bir gelenek ve bir kanun olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Eremya Çelebi Kömürçiyân, a.g.e., 41, 46, 131.

¹² Hatta bunun için mirî bostanlar vardı. Bkz. Namık Erkal, "İstanbul'da Erken Dönem Osmanlı Mimarisi", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 8, 89.

¹³ Arif Bilgin, "Osmanlı İstanbul'unda Yemek Kültürü", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 4, 188.

¹⁴ Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", *Vakıflar Dergisi*, 4, Ankara 1958, 178.

¹⁵ Bkz. Tablo 2.

¹⁶ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1. Cilt, 1. Kitap, 382.

¹⁷ Mevlüt Özhan, "Karagöz ve Ortaoyunu" *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 7, 527

eğlence; şehirde 1660 yılında gerçekleşen büyük yangında halkın, yangından kurtardığı eşyalarını Langa bostanında muhafaza etmesi¹⁸ ise sıgınma mekânı olarak kullanımlarına birer örnektir.

Bostanların bu toplumsal işlevlerinden bazılarının XX. yüzyılda da devam ettiğini Reşat Ekrem Koçu'nun tanıklığından öğreniyoruz. Koçu, özellikle fakir ailelerin hava almak amacıyla komşu bostanlara gidip kuyunun etrafında oturarak bir yandan bostan dolabını döndüren hayvanı seyrederek bir yandan da piknik yapıp sohbet ettiklerini ve güneş batmasına yakın kalkarak ihtiyaç duydukları bazı sebzeleri de satın alıp evlerine döndüklerini aktarmaktadır.¹⁹

XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul Suru Dışında Bulunan Bostanlar

Yedikule-Ayvansaray Güzergâhındaki Bostanlar

İstanbul'un kara surları Mermer Kule'nin biraz ilerisinde bulunan birinci kuleden başlatılır. Mermer Kule ile Yedikule arasındaki kara surlarının bir kısmı 1870 yılında Yenikapı-Halkalı Demiryolu yapımı esnasında yıktırılmıştır.²⁰ Kara surlarının Mermer Kule²¹ ile Tekfur Sarayı arasında yer alan birinci kısmının büyük bölümü V. yüzyılın başında II. Theodosius zamanında yaptırılmıştır. Bu surlar bir ana sur bedeni, ön sur ve bunların önünde 10 m. derinliğinde bir hendekten (üçlü sistem) oluşmaktadır. Kara surlarının ikinci kısmı Tekfur Sarayı²² ile Haliç arasında uzanmaktadır. Bu kısmın önünde hendek yoktur ve tek kademeli kalın sur bedenlerinden oluşmaktadır.²³ Kara surlarının uzunluğu yaklaşık 7 km'dir

¹⁸ Kenan Yıldız, "1660 Büyük İstanbul Yangını", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 1, 491.

¹⁹ Reşat Ekrem Koçu, a.g.m., 2971.

²⁰ Nezh Başgelen, *Tarihi Fotoğraflarla Mermer Kule'den Ayvansaray'a İstanbul'un Karasurları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2. baskı 2010, 15, 19.

²¹ Mermer Kule, Marmara surlarının kara surları ile birleştiği kesimde yer almaktadır. Bkz. Nezh Başgelen, a.g.e., 13.

²² Tekfur Sarayı, Edirne Kapısı ile Eğrikapı arasında, sura bitişik inşa edilmişti. Bkz. P. Ç. İnciciyan, a.g.e., 58.

²³ Nezh Başgelen, a.g.e., 9, 11.

ve üzerinde sırasıyla Yedikule, Silivri, Belgrad, Mevlevîhâne²⁴ ile Topkapı, Edirnekapı ve Eğri Kapı gibi şehir kapıları yer almaktadır.

1733 yılında Yedikule-Top Kapısı arasında ve Top Kapısı civarında bulunan bostanlar dahil olmak üzere, kara surlarının dışında toplam 77 bostan vardı. Bu kısımdaki bostanlardan üç tanesi *hendek* ismiyle kaydedilmiştir. *Hendek* isimli bu bostanlardan ilki, muhtemelen kara surlarının başlangıcından veya Yedikule surlarının başladığı yerden Yedikule Kapısı'na kadar; ikincisi, Yedikule Kapısı'ndan Silivri Kapı'ya kadar; üçüncüsü ise Silivri Kapı'dan Yeni Kapı'ya kadar uzanıyordu.²⁵ Hendek isimli bu bostanların varlığı kara surlarının bir unsuru olan hendeğin zamanla toprakla dolduğunu ve XVIII. yüzyılda sur hendeğinin bostan olarak kullanıldığını göstermektedir. Hendeğin günümüze ulaşabilen bazı kısımları hâlâ sebze bostanı olarak kullanılmaktadır.

Ayrıntılı olarak bakıldığında Yedikule civarında 18, Silivri Kapısı'ndan 200 metre mesafede²⁶ bulunan Balıklı Ayazma'da 28, Top Kapısı civarında 24, Silivri Kapısı haricinde bulunan Süleyman Sahrası'nda ise 7 bostan mevcuttu. Süleyman Sahra'sının tam yeri tespit edilememiştir. Eremya Çelebi, *İstanbul Tarihi*'nde güzel manzaralı bir bahçe olan Süleyman Sahrası'ndan bahsetmektedir. Onun anlatımına göre bahçenin güneyinde deniz, doğusunda şehir, kuzey batısında ise çayır/çimenlik, korular ve bostanların olduğu vadiler vardı.²⁷ XIX. Yüzyıl başına ait bir sicil kaydına göre bu mevkiinin tam ismi Süleyman Ağa Sahrası'ydı ve burada 6 dönüm büyüklüğünde bir enginar bostanı vardı.²⁸

Eyüp ve Hasköy Bostanları

1733 tarihli defterde kayıtlı mahallelerin idarî durumu, bostanların mevkilerini tespit açısından önemlidir. Emir Buhârî, Davud Ağa, Yâ

²⁴ Mevlevîhâne Yeni Kapısı. Bkz. P. Ğ. İnciyan, a.g.e., 2; Sarkis Sarraf Hovhannesyan, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, 30.

²⁵ BOA, Nfs. def. no: 1, 3, 6, 43.

²⁶ Nezih Başgelen, a.g.e., 37.

²⁷ Eremya Çelebi Kömürçüyan, a.g.e., 27.

²⁸ *İstanbul Mahkemesi*, ŞS no: 94 (H. 1222-1223 / M. 1807-1809), cilt: 85, s. 451, hüküm no: 434, orijinal metin no: 62a-3.

Vedûd,²⁹ Kâsım Paşa,³⁰ Kiremitçi Süleyman Çelebi, Düğmeciler, Kâsım Çavuş, Baba Haydar, Topçular ve İslâm Bey mahallerinin Eyüp'e bağlı oldukları bilinmektedir.³¹ Defterde Ali Paşa Mahallesi *kurb-ı Eyüb*, Şah Sultan Mahallesi ise *kurb-ı Hazret-i Eyüb* şeklinde kaydedilmişlerdir. Nişancılar, Süleyman Subaşı, Takyecibaşı ve Otakçılar mahallelerinin Eyüp'e bağlı olduğunu ise, şeriye sicil kayıtlarından tespit etmek mümkün olmuştur.³² Selviler Mahallesi, Nişancılar Mahallesi'nin yakınında bulunduğu³³ bu mahallenin de Eyüp'e bağlı olduğunu kabul edebiliriz.³⁴ Eğri Kapı mahalleleri XVIII. yüzyılda Eyüp'e bağlanmıştır.³⁵ Bu nedenle Eğri Kapı yakınında bulunan Cedid Mahallesi 1733 tarihinde muhtemelen Eyüp'e bağlıydı. Bıçakçılar Mahallesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamakla birlikte bu mahallenin de Eyüp'e bağlı olduğunu defterdeki kayıt sırasına dayanarak söylemek mümkündür. Hasköy ise defterin tutulduğu tarihte (1733) Eyüp Kazası'na bağlı bir kasabadır.³⁶

Haliç'in güney tarafında bulunan Eyüp mahallelerinde mevcut bostan sayısı 78, Hasköy Kasabası mahallelerinde yani Haliç'in diğer kıyısında

²⁹ 1733 tarihli defterde kayıtlı Yâ Vedûd Mahallesi ile Eyüp'ün en eski mahallelerinden olan Abdülvedûd Mahallesi'nin aynı mahalle olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Mahallenin isminin zamanla değişmiş olduğu düşünülebilir. Bkz. Tülay Artan, "Eyüp", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, cilt: 12, 2. Ayrıca bkz. *Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia)*, ŞS no: 90 (H. 1090-1091/M. 1679-1680), cilt: 31, s. 498, hüküm no: 613, orijinal metin no: 94a-2.

³⁰ *İslam Ansiklopedisi* "Eyüp" maddesinde Cezerî Kâsım Paşa olarak geçmektedir. Bkz. Tülay Artan, a.g.m., 2.

³¹ Tülay Artan, a.g.m., 2, 3.

³² Nişancılar ve Süleyman Subaşı mahalleleri için bkz. *Eyüp Mahkemesi*, ŞS no:182 (H. 1154-1161/M. 1741-1748), cilt: 72, s. 327, 366, hüküm no: 514, 600, orijinal metin no: 52b-4 ve 59a-5; Takyecibaşı Mahallesi için bkz. *Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia)*, ŞS no: 37 (H. 1047/M. 1637- 638), cilt: 25, s. 196, hüküm no: 214, orijinal metin no: 34b-3; Otakçılar Mahallesi için bkz. *Bab Mahkemesi*, ŞS no: 3 (H. 1077/M. 1666-1667), cilt: 17, s. 662, hüküm no: 849, Orijinal metin no: 102a-4.

³³ 1733 tarihli defterde *Mahalle-i Selviler, der kurb-ı Nişancılar* şeklinde kayıtlıdır. Bkz. Tablo 1.

³⁴ Selviler Mahallesi, XIX. yüzyılın sonlarında Eyüp'e bağlı olduğu bilinen Servi Mahallesi olmalıdır. Servi Mahallesi için bkz. Tülay Artan, a.g.m., 2-3.

³⁵ Tülay Artan, a.g.m., 2.

³⁶ *Bab Mahkemesi*, ŞS no: 150 (H. 1143-1144/M. 1730-1732), cilt: 65, s. 435, hüküm no: 456, orijinal metin no: 104b-1.

bulunan bostanların sayısı ise 12'dir.³⁷ Böylece Eyüp Kazası'nda, Haliç'in karşılıklı iki yakasında bulunan toplam bostan sayısı 90'dır.

İstanbul sur dışı bostanlarının yaklaşık %93'ü Mermer Kule'den itibaren kara surlarının dışında ve Eyüp'te, yaklaşık %7'si ise Hasköy'dedir. 1731 tarihli kefil defterini inceleyen Kara, İstanbul'un sur içinde 126 bostan tespit etmişti.³⁸ İncelediğimiz 1733 tarihli deftere göre İstanbul kara surlarının dışında ve Eyüp Kazası'nda toplam 167 bostan vardı. Bu durumda XVIII. yüzyılın ortalarına doğru İstanbul'da sur içinde, kara surlarının dışında ve Eyüp Kazası'nda en az 293 bostan olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bostanların %95,5'i şehrin bugün tarihi yarımada olarak isimlendirilen kısmında, kara surlarının civarında ve Eyüp'tedir.

Bostan Sahipleri

1733 tarihli nüfus defterinde, bostanların neredeyse tamamı sahiplerinin adlarıyla *Bostan-ı Hacı Osman*, *Bostan-ı Fatma Kadın*, *Bostan-ı Kilerci Ahmed Efendi* veya bostanın mülkiyeti bir vakfa ait ise *Bostan-ı vakf-ı Mevlevîhâne*, *Sivâsî Tekyesi'nin vakıf bostanı* şeklinde kaydedilmiştir. Sadece üç bostanın kaydı farklılık göstermektedir. Bunlardan ikisi *bostan-ı hendek* şeklinde, üçüncüsü ise sadece *bostan* olarak isimlendirilmiştir. Üçüncü bostan Silivri Kapı ile Yenikapı arasında yer alan bir hendek içi bostanı olmasına rağmen 1733 tarihli nüfus defterinde Hasköy Kazası'na bağlı Kiremitçi Ahmed Çelebi Mahallesi'nde kaydedilmiştir.³⁹

Bostanların mülkiyeti incelendiğinde 167 bostandan, 111,5'i Müslüman erkeklere, 24,5'i Müslüman vakıflarına, 22'si Müslüman kadınlara, biri mîrîye (Devlete), 6'sı da gayrimüslim erkeklere aittir. 2 bostanın sahipleri tespit edilememiştir.⁴⁰ Müslümanların mülkiyetinde olan toplam bostan

³⁷ *Bostan, Silivri Kapı'dan Yeni Kapı'ya gelince hendek içi, Kasap Muhammed Ağadan îcar* şeklinde kaydedilen bostan konumu itibarıyla Silivri Kapısı ile Yeni Kapı (Mevlevîhâne Yeni Kapısı) arasında yer almaktadır. Ancak Hasköy'e bağlı Kiremitçi Ahmed Çelebi Mahallesi'nde kaydedilmiştir. Neden Hasköy bostanları arasında kaydedildiğine dair bir bilgiye ulaşılammıştır. Hesaplamalar, bu bostanı ve çalışanlarını Balıklı Ayazma mevkiindeki bostanlar içine dahil edilerek yapılmıştır.

³⁸ Tuğba Kara, a.g.m., 134.

³⁹ Bkz. Tablo 2.

⁴⁰ Bunlar *bostan-ı hendek* şeklinde kaydedilmiş iki bostandır. Bkz. Tablo 2.

sayısı 159'dur.⁴¹ Sahibi tespit edilemeyen iki bostan hariç tutulduğunda sur dışı bostanların %96,37'si Müslümanların, %3,63'ü ise gayrimüslimlerin mülkiyetindedir.

Bostan sahibi olan veya bostan tasarruf eden Müslüman erkekler arasında elh-i örf, ulema ve esnaftan üst ve orta tabakaya mensup birçok kişi bulunmaktadır. Bunlar arasında Bayram, Fazlı, Mustafa, Abdullah (Azmezâde, Şam Valisi) ve Nakkaş Paşaların yanı sıra yeniçeri ağalığı, Enderun ağalığı, Enderun-ı hâssa ağalığı, haslar halifeliliği, halife-i mukâbele-i süvarî, kâtib-i kalem-i sipahi, Süleymaniye kâtipliği, Sultan Bayezid ruznamçeciliği, sadrazam kethüdalığı, ahır kethüdalığı (kethüdâ-ı âhur-ı sâbık), çavuşluk, Tersâne-i âmîre çavuşluğu, defterdarlık, hazinedarlık (Hasan Paşa hazinedârı), kasapbaşılık, kisedârlık, sekbanbaşılık, sultan kethüdalığı, şeyhülislâm kethüdalığı, vekilharçlık (Emine Sultan'ın vekilharcı), Vâlîde Sarayı ustalığı, onbaşılık, İstanbul duhan (tütün) gümrükçülüğü, tezkerecilik, çorbacılık, şeyhülislâmlık, kazaskerlik, padişah imamlığı (İmam-ı şehriyârî-i sâbık), Edirne, Selanik, Şam şehirlerinin kâdîliği, müderrislik, müezzinlik, türbedarlık (Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han türbedârı), mütevellilik (Ebu'l-feth Sultan Mehmed Han ve Ayasofya) gibi üst, orta ve alt düzey memuriyetlerde görev yapmış veya yapmakta olan kişiler bulunmaktadır. Aşçılık, arpacılık, bostancılık, çadırcılık, ekmekçilik, hamamcılık, kalaycılık, oturacılık ve kılaptaçılık gibi çeşitli meslekleri icra eden esnafı da bostan sahipleri veya tasarruf edenleri arasında görüyoruz.

Müslüman erkeklerden bazıları birden fazla bostan sahibidir: Ekşâş-zâde Veli Efendi ve Selanik Eski Kadısı Esad Efendi dörder, Şeyhülislam Dâmad-zâde Efendi üç, Murad Paşa-zâde Muhammed Bey, Eski Sekbanbaşı Hacı Hasan Ağa, Eski Şeyhülislam Başmakçı-zâde Efendi, Edirne eski kadılarından Ömer ve Kırımî Efendiler, Çorlulu Ali Ağa ve Sadr-ı Âlî Ağası Hüseyin ikişer bostan sahibidir.

Bostan sahibi veya tasarruf eden Müslüman kadınların arasında dört padişah kızı bulunmaktadır. Bunlar Atike Sultan, Emine Sultan, Fatma Sultan ve Hadice Sultan'dır. Bu sultanların kimin kızı olduklarını, nüfus defterinden tespit etmek mümkün değildir. Osmanlı tarihinde bu isimlerde birçok padişah kızının varlığı bilinmektedir. Ancak bu padişah kızlarının

⁴¹ Bkz. Tablo 2, 3 ve 4.

defter tutulurken hayatta ve yetişkin oldukları kabul edilip, defterin 1145 (1733) tarihli olduğu da göz önüne alınarak *Sicill-i Osmani'* de yapılan tarama sonucunda Atike Sultan'ın III. Ahmed'in 1124-1150 (1712-1737-38) yılları arasında yaşamış kızı Atike Sultan;⁴² Emine Sultan'ın ise II. Mustafa'nın 1108-1152 (1696-1739) yılları arasında yaşamış kızı Emine Sultan olabileceği sonucuna varılmıştır.⁴³ Defterde kayıtlı Fatma Sultan'ın, III. Ahmed'in kızı 1116-1145 (1704-1733) yılları arasında yaşayan Fatma Sultan olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁴ Hadice Sultan ise ya III. Ahmed'in 1132-1151 (1719-1738) yılları arasında yaşamış olan kızı ya da IV. Mehmet'in 1156 (1743) tarihinde vefat eden kızı olması ihtimal dahilindedir.⁴⁵

Bostan sahibi Müslüman kadınların bazılarında bu bostanların kocalarından, babalarından veya oğullarından intikal ettiğini görüyoruz. Bu şekilde bostan sahibi olan 9 kadın bulunmaktadır. Bunların içinde kazasker eşi, koyun emininin kızı, paşa kızı gibi üst tabakaya mensup kadınlar yer almaktadır. Bostan tasarruf eden Müslüman kadınların içinde orta ve alt tabakaya mensup kadınların da olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Topal Arife Hatun'un, kendi bostanında meskûn olması ekonomik durumunun çok da iyi olmadığını göstergesi olarak yorumlanabilir.

Gayrimüslimlere ait 6 bostandan 3'ünün sahibi Yahudidir. Bunlardan biri kuyumcu biri de gazzaz'dır. Diğer üç bostan ise Kürkçübaşı Manolâki'ye aittir. 1733 tarihli deftere göre Gayrimüslim kadınlarının veya gayrimüslim vakıflarının mülkiyetinde olan bostan yoktur.⁴⁶

B o s t a n l a r ı n D u r u m u

1733 tarihli defterde, Çadırcı Köse Muhammed Çelebi, Hasan Ağa-oğlu, Arpacı Hayreddin Vakfı, İslâm Eyyübî, Seyyid Ömer Ağa bostanları ile Edirne Eski Kadısı Ömer Efendi'nin bir bostanında tahrir esnasında kimsenin olmadığı; Halil Efendi bostanının da muattal olduğu kaydedilmiştir.

⁴² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani'*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, cilt: 1, 6.

⁴³ Mehmed Süreyya, a.g.e., 11.

⁴⁴ Mehmed Süreyya, a.g.e., 14.

⁴⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., 16.

⁴⁶ Bkz. Tablo 2.

Tazıcı İbrahim Ağa, Yeniçeri Ağası merhûm Muhammed Ağa, Kâbe? Şeyhi, Elmas Paşa, Tezkereci Dâmad-zâde Efendi, Mahmud Çavuş bostanları bu kişilerin mirasçılarının (verese) tasarrufundadır. Eski Padişah imamı (imâm-ı şehriyârî) merhûm Abdullah ve Kara Hasan-oğlu bostanları ile Maktul Mustafa Paşa'nın iki bostanı bu kişilerin yetimleri (eytâm) tarafından tasarruf edilmektedir. Mülkiyeti ortaklı bostan sayısı ise 6'dır. Amuca (Amcazâde) Hüseyin Paşa'nın yeğeni Muhammed Bey bostanının ve Müezzîn Ebubekir bostanının mülkiyeti Ayvansaray hamamcısının yetimleriyle ortaktır. Bir bostan Hasan Paşa Hazinedarı Ömer Ağa ile Ruşen Bey'in, bir bostan Hamamcı Abdurrahman ile Üsküplü Cami vakfının, iki bostan da Yahudi Arslan ile Mânkiye?'nin ortak mülkiyetindedir.

Bostanların 12'si kiraya verilmiştir (yaklaşık %7,2). Bu bostanlardan 5'i Müslüman kadın ya da erkeklerin, 7'si de vakıfların mülkiyetindedir. Kiracıardan 5'i Müslüman, 2'si gayrimüslimdir. Gayrimüslimler Emine Sultan ve Enderun-ı Hassa Ağası İbrahim bostanlarını kiralamıştır. 5 bostanın kiracıları hakkında ise defterde bilgi yoktur.

Bostanlardan 13'ünü, sahipleri dışındaki kişiler tasarruf etmektedir. Bunlardan 9'u vakıf bostanıdır. İncirli bostanı Sultan Mehmed Han Vakfı Mütevellisi Muhammed Efendi'nin, Nakkaş Paşa bostanı Hacı İbrahim'in, Fazlı Paşa'nın iki bostanı Emine Sultan'ın, Bayram Paşa bostanlarından biri Sultan Kethüdası Osman Efendi'nin, biri Ayasofya Şeyhi Süleyman Efendi'nin, biri Hacı Mustafa'nın, bir diğeri Eski Sekbanbaşı Hacı Hasan Ağa'nın, ikisi Hadice Sultan'ın, Kâsım Ağa bostanı Muhammed Ağa'nın, Zincirli Şeyh bostanı Fatih Sultan Mehmed türbedarının, Bektaş Ağa bostanı da Muhammed Çelebi'nin tasarruflarındadır. Görüldüğü üzere, Emine Sultan kendi bostanı dışında 2 bostana, Hadice Sultan da kendi bostanları dışında yine iki bostanı daha tasarruf etmektedirler.

1733 tarihli defterde bostanlardaki duvar, kuyu, dolap, havuz gibi yapı unsurlarına dair hiçbir bilgi yoktur. Ancak iki bostan sahibinin, bostanlarında ikamet ettikleri kaydedilmiştir. En azından bu iki bostanda içinde yaşamaya müsait bir yapının olduğu anlaşılmaktadır. Defterde bostanlarda hangi sebzelerin yetiştirildiğine ve sebze üretimi dışında başka bir faaliyet (hayvancılık, mandracılık gibi) yapıp yapılmadığına dair de herhangi bir bilgi yoktur. Bununla birlikte bazı sicil kayıtları, İstanbul bostanlarında üretilen sebzeler ve diğer bazı konularda fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Örneğin Eğri Kapı haricinde bulunan Kara

Mustafa bahçesinde Hüdâyi erik, salata, soğan, sarımsak, marul, pırasa, gül, ispanak, tere ve patlıcan üretiminin yanı sıra meyve ağaçları da bulunuyordu.⁴⁷ 1733 tarihli defterde Eğri Kapı yakınındaki Cedid Mahallesi'nde kaydedilmiş olan Baladlı-oğlu bostanında da meyve ağaçlarının olduğunu yine sicil kayıtlarından tespit edebiliyoruz.⁴⁸

B o s t a n Ç a l ı ş a n l a r ı

Kara surlarının dışında ve Eyüp Kazası'nda bulunan 167 bostanda 635 işçi çalışıyordu.⁴⁹ Yanaşması olmayan Es-Seyyid Muhammed Çelebi ve Tekyenişin Seyyid Salih Efendi (üç çalışanıyla birlikte), kendi bostanlarında çalışanlar olarak kaydedilmişlerdir. Muhammed Çelebi ve Salih Efendi ile birlikte bostan çalışanlarının sayısı 637'ye yükselmektedir.

1733 tarihli defterde Bir kişi *usta*, üç kişi *yanaşma* bir kişi de *hizmetkâr* olarak kaydedilmiştir. Usta ve yanaşmalar Topçular Mahallesi'nde bulunan Hadice Sultan'a ait bostan çalışanlarıdır. Hizmetkâr ise Hacı Osman bostanında kaydedilmiştir. Görüldüğü gibi defterde kayıtlı usta, yanaşma ve hizmetkâr sayısı son derece düşüktür.

Bostan çalışanlarının etnik/dinî kökenleri hakkındaki kayıtlar da yeterli değildir. Nitekim 637 bostan çalışanının üçte birinden fazlasının (%36,1) nereli olduğu, çok büyük bir kısmının da milleti (Rum, Ermeni vs.) kaydedilmemiştir.⁵⁰ Bu bakımdan etnik/dinî köken kayıtlarını değerlendirmek güçtür. Ancak defterin sonunda bostanlarda çalışan Arnavutların sayısı 281, Rumların⁵¹ sayısı 165 olarak gösterilmiştir. Ne var ki bu sayıların nasıl hesaplandığı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte bu sayılara göre bostan çalışanlarının %44,11'ini Arnavutlar, %25,9'unu Rumlar oluşturmaktadır. İstanbul sur içinde

⁴⁷ Eyüp Mahkemesi, ŞS no: 175 (H. 1157-1159/M. 1745-1746), cilt: 71, s. 92, hüküm no: 44, orijinal metin no: 12b-1.

⁴⁸ Eyüp Mahkemesi, ŞS no: 163 (H. 1147-1149/M. 1734-1736), cilt: 67, s. 200, hüküm no: 142, orijinal metin no: 48b-2.

⁴⁹ Bkz. Tablo 1.

⁵⁰ Bkz. Tablo 5, 6, 7, 8.

⁵¹ Defterde *Yunan* olarak kaydedilmiştir.

bulunan bostanların aksine⁵² Üsküdar'daki⁵³ bostanlar gibi kara surları dışında ve Eyüp Kazası'nda bulunan bostanların çalışanlarının da önemli bir kısmını Arnavutlar oluşturmaktadır. Arnavutların ardından Rumlar gelmektedir.

Her ne kadar yetersiz olsa da defterdeki köken bilgileri değerlendirildiğinde, İstanbul sur dışı bostanlarında çalışanların en az %60'nun İstanbul dışından (Rumeli, Trakya ve Anadolu) geldiğini söylemek mümkündür. İstanbul dışından gelen bostan çalışanlarının ezici çoğunluğunu (%88,2) ise Trakya ve Rumeli'den gelenler oluşturmaktadır.

Defterde bostan çalışanlarının eşkallerinin yanı sıra yaş gruplarına dair de bazı tanımlamalar yapılmıştır. Çar-ebrû,⁵⁴ çar-ebrû oğlan, genç, genç oğlan, genç taze, ter bıyıklı,⁵⁵ genç ter bıyıklı, oğlan, taze, taze genç, taze oğlan gibi ifadelerin, ergenlik çağındaki veya ergenlikten yeni çıkmış ve yetişkinliğe henüz adım atmış erkekler için kullanıldığını düşünebiliriz. Bunların tüm bostan çalışanları içindeki oranı yaklaşık %31'dir. İhtiyar, kart, koca olarak kaydedilen yaşlılık dönemindeki erkeklerin oranı %5, küçük ibaresiyle kaydedilen ve henüz çocukluk çağında olanların oranı ise yaklaşık %3'tür.

Sonuç

1733 yılında Yedikule'den Ayvansaray'a kadar olan kara surlarının dışında ve Eyüp ile ona bağlı olan Hasköy'de toplam 167 bostan vardı. Bunların 77'si Yedikule ile Top Kapısı arasında ve Top Kapısı civarında, 78'i Eyüp'e bağlı mahallelerde ve 12'si yine Eyüp'e bağlı Hasköy Kasabası'ndaydı. Buna göre İstanbul suru dışında bulunan bostanların yaklaşık %93'ü Mermer Kule'den itibaren kara surları boyunca ve Eyüp'te, yaklaşık %7'si ise Hasköy'de yani Haliç'in kuzey yakasındaydı.

Kara surları boyunca Topkapı'ya kadar *hendek* isimli üç bostanın varlığı, kara surlarının bir unsuru olan hendeğin zamanla toprakla

⁵² Sur içi bostanlarda çalışanların büyük çoğunluğu Hristiyan Bulgar ve Rumlardan oluşuyordu. Bkz. Tuğba Kara, a.g.m., 135.

⁵³ Arif Bilgin, a.g.m., 2010, 90.

⁵⁴ Bıyığı yeni terlemiş (delikanlı)

⁵⁵ Bıyığı yeni çıkmış, ergenlik çağındaki kimse.

dolduğunu ve XVIII. yüzyılda sur hendeğinin bostan olarak kullanıldığını göstermektedir.

İstanbul surları dışında bulunan bostanların mülkiyeti incelendiğinde %67,57'sinin Müslüman erkeklere, yaklaşık %14,85'inin Müslüman vakıflarına, %13,33'ünün Müslüman kadınlara, %3,63'ünün da gayrimüslim erkeklere ve %0,6'sının mirîye ait olduğu tespit edilmiştir. Müslüman Kadınlar, kiraladıkları bostanlarla birlikte tüm bostanların yaklaşık %15,6'sını tasarruf ediyorlardı. 1733 tarihli deftere göre Gayrimüslim kadınların ve vakıflarının mülkiyetinde bostan bulunmamaktadır. Oransal olarak bakıldığında ise sur dışındaki bostanların %96,37'si Müslümanların mülkiyetindedir. Müslüman Bostan sahipleri içinde padişah kızlarının yanı sıra üst ve orta tabaka memurlar bulunmaktadır. Bostan sahibi olan veya bostan tasarruf eden üst tabakadan Müslümanların varlığı, bostanların kayda değer gelir sağlayan bir mülk olarak önemini göstermektedir.

Defterdeki bilgilere göre kiraya verilen bostanların oranı oldukça düşüktür (yaklaşık %7,2). Bu da bostanların büyük oranda sahipleri tarafından işletildiğini düşündürmektedir. Ancak 1741-48 yılları arasına ait *Eyüp Mahkemesi* kâdî sicilinde yer alan 805 numaralı hükümde kayıtlı Yedikule, Silivri Kapı, Yeni Kapı, Top Kapısı, Edirne Kapı, Eğri Kapı ve Eyüp havalisinde bulunan 24 bostanın hepsinin de kiracısının olduğu göz önüne alındığında, 1733 yılı verilerinden elde edilen %7,2'lik oranın ihtiyatla karşılanması gerektiğini söylemeliyiz.

1733 yılında tutulmuş olan defterde kayıtlı 167 bostanda 637 kişi çalışıyordu. Bu da bostan başına yaklaşık dört çalışan düştüğü anlamına gelmektedir. Bunların %70'ini Arnavutlar ve Rumlar oluşturmaktadır. Çalışanların en az %60'ı Trakya, Rumeli ve Anadolu'dan gelmiştir. Bu yüksek oran, İstanbul bostanlarında daha ziyade ülkenin başka bölge/şehirlerinden gelenlerin çalıştıklarını ve İstanbul bostanlarının istihdam potansiyelini göstermesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Nfs. def. (Nüfus defteri), no: 1.

- Bab Mahkemesi, ŞS (şeriye sicili) no: 150 (H. 1143-1144/M. 1730-1732), cilt: 65, s. 435, hüküm no: 456, orijinal metin no: 104b-1.
- Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia), ŞS no: 37 (H. 1047/M. 1637-1638), cilt: 25, s. 196, hüküm no: 214, orijinal metin no: 34b-3.
- Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia), ŞS no: 90 (H. 1090-1091 / M. 1679-1680), cilt: 31, s. 498, hüküm no: 613, orijinal metin no: 94a-2.
- Eyüp Mahkemesi, ŞS no: 182 (H. 1154-1161/M. 1741-1748), cilt: 72, s. 327, 366, hüküm no: 514, 600, orijinal metin no: 52b-4 ve 59a-5.
- Eyüp Mahkemesi, ŞS no: 182 (H. 1154-1161/M. 1741-1748), cilt: 72, s. 520, hüküm no: 805, orijinal metin no: 93b-1.
- Eyüp Mahkemesi, ŞS. no: 163 (H. 1147-1149/M. 1734-1736), cilt: 67, s. 200, hüküm no: 142, orijinal metin no: 48b-2.
- Eyüp Mahkemesi, ŞS. no: 175 (H. 1157-1159/M. 1745-1746), cilt: 71, s. 92, hüküm no: 44, orijinal metin no: 12b-1.
- İstanbul Mahkemesi, ŞS. no: 94 (H. 1222-1223 / M. 1807-1809), cilt: 85, s. 451, hüküm no: 434, orijinal metin no: 62a-3.

2. Diğer Kaynaklar

- ARTAN, Tülay, "Eyüp", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, cilt: 12, 1-6.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, 9. *Asırda İstanbul Haritası*, İstanbul'un Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1958.
- AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, cilt: 3, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2006.
- BAŞGELEN, Nezih, *Tarihi Fotoğraflarla Mermer Kule'den Ayvansaray'a İstanbul'un Karasurları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010.
- BİLGİN, Arif, "Osmanlı Dönemi İstanbul Bostanları (Bir Giriş Denemesi)", *Yemek ve Kültür Dergisi*, 20, İstanbul İlkbahar 2010, 86-99.
- "Osmanlı İstanbul'unda Yemek Kültürü", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 4, 174-199.
- ERDOĞAN, Muzaffer "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", *Vakıflar Dergisi*, 4, 1958, 149-192.
- ERKAL, Namık, "İstanbul'da Erken Dönem Osmanlı Mimarisi", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 8, 80-139.

- Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Cilt, 1. Kitap*, Yapı Kredi Yayınları, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul 2008.
- Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Cilt, 2. Kitap*, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- HOVHANNESYAN, Sarkis Sarraf, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- İNCİCİYAN, P. Ğ., XVIII. Asırda İstanbul, Tercüme ve Tahşiye eden Hrand D. Andreasyan, İstanbul Matbaası, İstanbul 1956.
- KARA, Tuğba, "III. Ahmed Devrinde Sur İçi İstanbul: Yerleşim Alanları ve Diğer Alanların Dağılımı", *Studies of The Ottoman Domain*, 6/11, Ağustos 2016, 119-148.
- KIZILTAN, Zeynep, "İstanbul Kazıları: Marmaray-Metro Projeleri ve Arkeolojik Kurtarma Kazılarının Şehir Tarihine Katkıları", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 1, 338-373.
- KOÇU, Reşat Ekrem, "Bostan", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1963, cilt: 6, 2971-2973.
- KÖMÜRCİYAN, Eremya Çelebi, *İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Tahşiye eden: Hrand D. Andreasyan, Yeni notlarla yayıma hazırlayan: Kevork Pamukciyan, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 1988.
- ÖZHAN, Mevlüt, "Karagöz ve Ortaoyunu", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 7, 520-527.
- SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, cilt: 1, Yayıma Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- YEDİYILDIZ, Bahattin, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu", *Vakıflar Dergisi*, 18, Ankara 1984, 5-41.
- YILDIZ, Kenan, "1660 Büyük İstanbul Yangını", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 1, 489-493.
- YILMAZ, Coşkun, "Bir Haritanın Rehberliğinde 1845 İstanbul'u", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, cilt: 1, 562-584.

E K L E R

Tablo 1. Bostanların Mevkileri ve Çalışan Sayıları

Mevkii	Bostan Adedi	Çalışan Sayısı
Yedikule-Silivri Kapısı	18	64
Süleyman Sahrası haric-i Silivri Kapısı	7	39
Balıklı Ayazma'da bulunan bostanlar	28	99
Haric-i Top Kapısı	24	108
Mahalle-i Topçular	2	9
Mahalle-i Otakçılar	3	7
Mahalle-i Nişancılar	5	19
Mahalle-i Bıçakçılar	1	2
Mahalle-i Süleyman Subaşı	2	6
Mahalle-i Emir Buhârî	2	6
Mahalle-i Selviler der kurb-ı Nişancılar	1	5
Mahalle-i Baba Haydar	2	9
Mahalle-i Takyecibaşısı	3	5
Mahalle-i Davud Ağa kurb-ı Eyüb	1	2
Mahalle-i Cedid kurb-ı Eğri Kapı	6	20
Mahalle-i Yâ Vedüd	6	27
Mahalle-i Kâsım Paşa der kurb-ı Eyüb	4	16
Mahalle-i Kiremitçi Süleyman Çelebi	3	12
Mahalle-i Ali Paşa der kurb-ı Eyüb	6	29
Mahalle-i Düğmeciler kurb-ı Eyüb	8	24
Mahalle-i Kâsım Çavuş der kurb-ı Hazret-i Eyüb	4	18
Mahalle-i Islâm Bey	10	28
Mahalle-i Şah Sultan kurb-ı Hazret-i Eyüb	9	33
Kaza-ı Hasköy Mahalle-i Abdüsselam	1	5
Mahalle-i Pîrî Paşa	2	4
Mahalle-i Sarı Şaban	4	19
Mahalle-i Kiremitçi Ahmed Çelebi	5	21
TOPLAM	167	636

Tablo 2. Bostan Sahipleri

Yedikule-Silivri Kapısı⁵⁶
Bostan-ı Tazıcı İbrahim Ağa Vereseleri, sâkin-i Ayasofya
Bostan-ı Hacı Osman, sâkin-i Samatya
Bostan-ı Tabak İsmail, sâkin-i Horozlu Çeşme
Bostan-ı Salih Ağa, Mütevellî-i Ayasofya
Bostan-ı Veli Efendi, Ekşâş?-zâde
Bostan-ı Hendek, Yedikule yalıdan kapıya gelince, Mîrâhur Ağa tarafından îcar
Bostan-ı Tekye, vakf-ı Tabaklar
Bostan-ı Veli Efendi, Ekşâş-zâde
Bostan-ı İbrahim Çavuş, sipahi, sâkin-i Ağa Camii
Bostan-ı merhûm Kazasker Salih Efendi ehli (eşi) hanımın
Bostan-ı Esad Efendi, Kâdî-i Selanik-i sâbık
Bostan-ı Sultan Bayezid Ruznamçesi Hüseyin
Bostan-ı diğer Veli Efendi, Ekşâş-zâde
Bostan-ı Murat Paşa-zâde Muhammed Bey
Bostan-ı diğer Murat Paşa-zâde
Bostan-ı Abdullah Efendi, şeyhülislâm-ı sâbık
Bostan-ı Etmekçi Hâfız Efendi, sâkin-i Yusuf Paşa Çeşmesi
Bostan-ı diğer Hendek, Yedikule Kapısı'ndan Silivri Kapı'ya varınca
Süleyman Sahrası, Hâric-i Silivri Kapısı
Bostan-ı diğer Esad Efendi, Kâdî-i Selanik-i sâbık
Bostan-ı diğer Esad Efendi, Kâdî-i Selanik-i sâbık
Bostan-ı diğer Veli Efendi, Ekşâş-zâde
Bostan-ı Abdullah Ağa, sâkin-i Kadirga Limanı
Bostan-ı diğer Esad Efendi, Kâdî-i Selanik-i sâbık
Bostan-ı Kâsım Ağa dimekle maruf, Sekbanbaşı Hasan Ağa marifetiyle îcar
Bostan-ı Abdurrahman Efendi, Ruznamçe-i Sultan Bayezid-i Velî
Balıkli Ayazma'da Bulunan Bostanlar
Bostan-ı diğer Hacı Halil, sâkin-i İstanbul

⁵⁶ Defterin başlangıcında kayıtlı ilk 18 bostanın mevkii belirtilmemiştir. Bu bostanların Yedikule ile Silivri Kapısı arasında bulunduğu tahmin edilmektedir.

Bostan-ı Müderris Ahmed Efendi birader-i merhûm İbrahim Efendi, defterdar-ı sâbık
Bostan-ı Hacı Hasan Ağa, sekbanbaşı-ı sâbık
Bostan-ı diğer Hacı Hasan Ağa, sekbanbaşı-ı sâbık
Bostan-ı merhûm Başmakçı-zâde Efendi, şeyhülislâm-ı sâbık
Bostan-ı Incirli, Deruhde-i Muhammed Efendi, mütevellî-i Ebu'l-feth Sultan Mehmed Han
Bostan-ı vakf-ı Mevlevîhâne, Şeyh Efendi tarafından îcar
Bostan-ı vakf-ı Sarây-ı Cedîd, saka başı tarafından îcar
Bostan-ı eytâmân-ı Maktul Mustafa Paşa
Bostan-ı diğer eytâmân-ı Maktul Mustafa Paşa
Bostan-ı Ahmed Paşa-zâde, sâkin-i Süleymaniye
Bostan-ı Dâmad-zâde Efendi, hazret-i şeyhülislâm
Bostan-ı diğer Dâmad-zâde Efendi
Bostan-ı Çorbacı Mustafa Ağa
Bostan-ı vakf, Horhor Çeşmesi kurbunda olan mektebin vakfı
Bostan-ı Çadırcı Köse Muhammed Çelebi, sâkin-i Avret Pazarı
Bostan-ı Mustafa Ağa, vekilharc-ı hazret-i Emine Sultan
Bostan-ı Ahmed Efendi, halife-i mukâbele-i süvârî
Bostan-ı vakf, sarây-ı hümayûnda bostancılar şeyhi tarafından îcar
Bostan-ı Eyüblü-zâde Haseki Süleyman Ağa vâlidisi
Bostan-ı vakf-ı Mevlevîhâne, şeyh efendi tarafından îcar
Bostan-ı Fatma Kadın, sâkin-i Aksaray
Bostan-ı Hasan Ağa-oğlu, sâkin-i Acemî Meydanı başı
Bostan-ı Bekir Bey, Hasan Paşa-zâde, sâkin-i Molla Gürânî
Bostan-ı Mustafa Efendi, kâtib-i Süleymaniye
Bostan-ı Tabak-zâde kerimesi
Bostan-ı Müderris Mukîm-zâde efendi
Hâric-i Top Kapısı
Bostan-ı Hamza Ağa kerimesi, sâkin-i Cebe Ali [Cibâli]
Bostan-ı diğer Hamza Ağa kerimesi
Bostan-ı Piri-zâde Efendi

Bostan-ı Suyolcu, Hacı Hüseyin ehlinin
Bostan-ı İsmail Paşa-zâde
Bostan-ı Ali Efendi, kâtib-i kalem-i sipâhi
Bostan-ı Halil Ağa, sâkin-i Çarşamba Pazarı
Bostan-ı Çelebi Muhammed Paşa ehlinin
Bostan-ı Muhammed Ağa, kethüdâ-i âhur-ı sâbık, sâkin-i Kadirga Limanı
Bostan-ı Nakkaş Paşa, deruhde-i Hacı İbrahim, sâkin-i Gedikpaşa
Bostan-ı Maktul Kara Mustafa Paşa, vakıf câbîsi tarafından îcar
Bostan-ı Fazlı Paşa, deruhde-i ismetlü Emine Sultan
Bostan-ı diğer Fazlı Paşa, deruhde-i ismetlü hazret-i Emine Sultan
Bostan-ı vakf-ı Bayram Paşa, Mütevellî Muhammed Çelebi marifetiyle îcar
Bostan-ı diğer vakf-ı Bayram Paşa, yine Mütevellî Muhammed Çelebi marifetiyle îcar
Bostan-ı Bayram Paşa, deruhde-i Sultan Kethüdâsı Osman Efendi
Bostan-ı Bayram Paşa, deruhde-i Süleyman Efendi, şeyh-i Ayasofya
Bostan-ı vakf-ı Bayram Paşa, Mütevellî Muhammed Çelebi marifetiyle îcar
Bostan-ı vakf-ı Bayram Paşa, Mütevellî Muhammed Çelebi marifetiyle îcar
Bostan-ı Bayram Paşa, ismetlü Hazret-i Hadice Sultan
Bostan-ı diğer Bayram Paşa, ismetlü Hazret-i Hadice Sultan
Bostan-ı Kâsım Ağa, deruhde-i Muhammed Ağa, sâkin-i Aksaray
Bostan-ı Bayram Paşa, deruhde-i Hacı Mustafa
Bostan-ı Bayram Paşa, deruhde-i Hacı Hasan Ağa, sekbanbaşı-ı sâbık
Mahalle-i Topçular
Bostan-ı Ali Ağa, sâkin Hazret-i Eyüb, Mahalle-i Davud Ağa
Bostan-ı ismetlü Hadice Sultan
Mahalle-i Otakçılar
Bostan-ı ismetlü Hazret-i Hadice Sultan
Bostan-ı Tezkereci-i Sâbık merhûm Hâşim Efendi'nin biraderi, bostânî
Bostan-ı Yeniçeri Ağası merhûm Muhammed Ağa vereseleri
Mahalle-i Nişancılar
Bostan-ı Hacı Kisedâr, sâkin-i Avret Pazarı
Bostan-ı Süleyman Ağa, Kasapbaşı Kara Mehmed Ağa-zâde
Bostan-ı Kilerci Ahmed Efendi

Bostan-ı Topal Arife Hatun, sâkin-i Bostan
Bostan-ı Süleyman Efendi, emîn-i şa'ir-i sâbık
Mahalle-i Bıçakçılar
Bostan-ı Yahya Efendi, ser-halîfe-i sâbık
Mahalle-i Süleyman Subaşı
Bostan-ı Halil Efendi, kâtib-i kethüdâ-i sadr-ı âlî-i sâbık
Bostan-ı Ahmed Ağa, Yusuf Efendi-zâde
Mahalle-i Emir Buhârî
Bostan-ı Başmakçı-zâde Efendi
Bostan-ı Zincirli Şeyh, deruhde-i türbedâr-ı Ebu'l-feth
Mahalle-i Selviler, der kurb-ı Nişancılar
Bostan-ı Kürkçübaşı Manolâki
Mahalle-i Baba Haydar
Bostan-ı merhûm Hüseyin Paşa kerimesi Rahime Hanım
Bostan-ı Abdi Ağa, Küçük Bahri Ağa-zâde
Mahalle-i Takyeci Başısı
Bostan-ı Molla Süleyman Kabak?, Kapucu-zâde, sâkin-i Kumkapı
Bostan-ı Meşruta, Arpacı Hayreddin Vakfı
Bostan-ı Kılapçı Ali, sâkin-i mahalle-i mezbûr
Mahalle-i Davud Ağa, kurb-ı Eyüb
Bostan-ı Kâbe? Şeyhi vereseleri, sâkin-i Molla Gürânî
Mahalle-i Cedid, kurb-ı Eğri Kapı
Bostan-ı Çelebi-oğlu merhûmun ehli hanımın
Bostan-ı Baladlı-oğlu Yahudi
Bostan-ı Vakf, Orta-i Yeniçeri Mütevellîsi Ali Beşe yediyle icar
Bostan-ı Kürkçübaşı Manolâki
Bostan-ı Hacı Mustafa, muhızır?-ı muhasebe, sâkin-i Şehzadebaşı
Bostan-ı Elmas Paşa vereseleri
Mahalle-i Yâ Vedûd
Bostan-ı Ömer Efendi, kâdî-i Edirne-i sâbık
Bostan-ı Kürkçübaşı Manolâki
Bostan-ı İbrahim Ağa, Aşçıbaşı-zâde, sâkin-i Ayasofya
Bostan-ı Kırımî Efendi, kâdî-i Edirne-i sâbık

Bostan-ı İbşir ehli Bihtâr Kadın
Bostan-ı diğer Kırımî Efendi, kâdî-i Edirne-i sâbık
Mahalle-i Kâsım Paşa, der kurb-ı Eyüb
Bostan-ı Bektaş Ağa, deruhde-i Muhammed Çelebi, sâkin-i mahalle-i mezbûr
Bostan-ı diğer Ömer Efendi, kâdî-i Edirne-i sâbık
Bostan-ı Hacı Muhammed Ağa, kethüdâ-i Hazret-i Hadice Sultan
Bostan-ı Ruşen Bey maa Ömer Ağa, hazinedâr-ı Hasan Paşa, sâkin-i Eyüb
Mahalle-i Kiremitçi Süleyman Çelebi
Bostan-ı Derviş, ağa-ı Enderûn, sâkin-i Ahur Kapu
Bostan-ı Saray, ismetlü Hazret-i Emine Sultan
Bostan-ı diğer Ruşen Bey, sâkin-i Zal Paşa
Mahalle-i Ali Paşa, der kurb-ı Eyüb
Bostan-ı Müezzîn Ebubekir maa eytâmân-ı hamamcı-ı Ayvansaray
Bostan-ı Muhammed Bey, yeğeni Amuca Hüseyin Paşa, maa eytâmân-ı hamamcı-ı Ayvansaray
Bostan-ı Abdullah Paşa, mizancı?, vâli-i Şam
Bostan-ı Ahmed Ağa, aşçı-ı sâbık, sâkin-i Çatal Çeşme
Bostan-ı Kilerci Ahmed Efendi, kethüdâ-i şeyhülislâm-ı sâbık
Bostan-ı Hadice Hatun, kerîme-i koyun emîni
Mahalle-i Dügmeçiler, kurb-ı Eyüb
Bostan-ı Tulum Çavuş, kilidci-i Tersâne-i Âmîre
Bostan-ı Ali Ağa, Çorlulu, sâkin-i Çömlekçiler
Bostan-ı diğer Ali Ağa, Çorlulu
Bostan-ı Hamamcı Hacı Abdurrahman, sâkin-i Avret Pazarı
Bostan-ı İbrahim, ağa-i enderûn-ı hâssa
Bostan-ı Ali Ağa birader-i Ruşen Bey, sâkin-i Zal Paşa
Bostan-ı İslâm, Eyyubî
Bostan, nisfî Hamamcı Abdurrahman nisfî dahi Üsküplü Cami vakfı
Mahalle-i Kâsım Çavuş, kurb-ı Hazret-i Eyüb
Bostan-ı çavuş-ı Tersâne-i Âmîre
Bostan-ı Hüseyin Ağa, usta-ı Sarây-ı Vâlîde
Bostan-ı Şeyh Abdussamed Efendi, Himmet-zâde
Bostan-ı Fatma Hatun, sâkin-i Çatal Çeşme

Mahalle-i İslâm Bey
Bostan-ı Kütahyalı Ahmed Efendi, kâdî-i Şam-ı sâbık
Bostan-ı Yusuf Efendi, halife-i hâslar, sâkin-i Kabasakal
Bostan-ı es-Seyyid Muhammed Çelebi
Bostan-ı es-Seyyid Ömer Ağa, oturakcı
Bostan-ı vakf, meşrûta-i Fârah-zâdeler
Bostan-ı İmâm-ı şehriyârî-i sâbık merhûm Abdullah Efendi eytâmları
Bostan-ı Hüseyin, ağa-i sadr-ı âlî
Bostan-ı diğer Hüseyin, ağa-i sadr-ı âlî
Bostan-ı İbrahim Bey, İbrahim Paşa-zâde
Bostan-ı ismetlü Hazret-i Fatma Sultan
Mahalle-i Şah Sultan, kurb-ı Hazret-i Eyüb
Bostan-ı mîrî, der kurb-ı Sarây-ı Vâlîde
Bostan-ı Malkaralı İsmail Ağa, sâkin-i Eyüb
Bostan-ı Ali Ağa, gümrükci-i duhânî-i İstanbul
Bostan-ı ismetli Hazret-i Atike Sultan
Bostan-ı diğer Atike Sultan
Bostan-ı diğer Atike Sultan, bahâriyye?
Bostan-ı diğer Atike Sultan
Bostan, Sivâsî Tekyesi'nin vakıf bostanı
Bostan, Râmi Çiftliği bostanı
Kâza-i Hasköy, Mahalle-i Abdüsselâm
Bostan-ı Dâmad-zâde Efendi, hazret-i şeyhülislâm
Mahalle-i Pîrî Paşa
Bostan, Arslan Kuyumcu ile Gazzâz Mânkiye? Yahudilerin, müşterek
Bostan-ı diğer, Arslan Kuyumcu ile Gazzâz Mânkiye? Yahudiler müşterek
Mahalle-i Sarı Şaban
Bostan-ı Seyyid Sâlih Efendi
Bostan-ı Hasan Ağa, Kadıköylü
Bostan-ı Kalaycı Mustafa Bey, sâkin-i Tophane
Bostan-ı Musa Ağa, Deli Usta-zâde, sâkin-i bostan
Mahalle-i Kiremitçi Ahmed Çelebi

Bostan-ı verese-i Tezkereci Dâmad-zâde Efendi
Bostan-ı verese-i Mahmud Çavuş, sâkin-i Şeyh abu'l-[Ve?]fâ
Bostan-ı İbrahim, Han-zâde, kurb-ı Südlüce
Bostan, Kara Hasan-oğlu eytâmları bostanı
Bostan, Silivri Kapu'dan Yeni Kapu'ya gelince hendek içi, Kasap Muhammed Ağadan îcar
Bostan-ı Ahmed Onbaşı, kurb-ı Emâniyye Cami

Tablo 3. Bostan Sahibi Kadınlar

Bostan Tasarruf Eden Kadınlar	Bostan Sayısı
Atike Sultan	4
Fatma Sultan	1
Hadice Sultan	2
Emine Sultan	1
Merhûm Kazasker Salih Efendi'nin Hanımı	1
Eyüplü-zâde Haseki Süleyman Ağa'nın Annesi	1
Fatma Kadın	1
Tabak-zâde'nin Kızı	1
Hamza Ağa'nın Kızı	2
Suyolcu Hacı Hüseyin'in karısı	1
Çelebi Muhammed Paşa'nın karısı	1
Topal Arife Hatun	1
Merhûm Hüseyin Paşa'nın kızı Rahime Hanım	1
Merhûm Çelebi-oğlu'nun karısı	1
İbşir'in karısı Bihter Kadın	1
Koyun Emîni'nin kızı Hadice Hatun	1
Fatma Hatun	1
Toplam	22

Tablo 4. Bostan Sahibi Vakıflar

Vakıf İsmi	Sahip Olduğu Bostan Sayısı
Bayram Paşa	10
Mevlevihane	2
Fazlı Paşa	2
Vakıf (İsmi yazılmamış)	2
Maktul Kara Mustafa Paşa	1
Râmi Çiftliği	1
Tabaklar Vakfı Bostanı	1
Saray-ı Cedid	1
Horhor Çeşmesi yanındaki mektebin vakfı	1
Arpacı Hayreddin	1
Sivâsî Tekkesi	1
Farah?-zâde	1
Usküplü Cami	½ (Bostanın yarı hissesi vakfa ait)
Toplam	24,5

Tablo 5. Bostan Çalışanlarının Kökeni

Nereden	Nerede	Kişi Sayısı
Ahyolu	Rumeli (Silistre)	1
Aksaray	1739'a kadar Karaman Eyaleti'ne bağlı Sancak veya İstanbul semti	1
Arnavud		1
Arnavud Belgradı (Berat)	Arnavutluk	6
Avlonya	Arnavutluk	13
Belgrad	İstanbul'un Belgrat köyü veya Belgrat şehri olabilir.	2
Plevne	Niğbolu, Rumeli Eyaleti	1
Borlu	Anadolu	2
Çalı Kavak	?	1
Çekmece	İstanbul	1

Çöke	Edirne	2
Derbend		1
Edirne		4
Edirne Kapı	İstanbul	2
Eğri Kapı	İstanbul	1
Elbasan	Rumeli (Ohri)	1
Eski Cuma	Rumeli (Köstendil)	1
Eyüp	İstanbul	7
Filibe	Rumeli (Edirne'ye bağlı kaza)	9
Florina	Rumeli (Manastır)	7
Göllükesriye	Kesriye (Kastoria) Rumeli	15
Görice	Rumeli	5
Güre	Anadolu	1
İstanbul		10
İstarova	Rumeli (Ohri)	9
Kalofer	Edirne Eyaleti (Filibe)	1
Kerpiniş	Tırhala, Rumeli Eyaleti	1
Kırkkilise (Kırklareli)	Rumeli Eyaleti	1
Koniçe	Premedi, Avlonya	7
Konya		2
Kusturuva?		1
Köprü	Sırbistan	1
Lofça	Rumeli	2
Malkara	Gelibolu	2
Manastır	Rumeli	27
Mora	Eyalet	5
Niğde	Anadolu	41
Ohri	Rumeli Eyaleti	47
Osman Pazar	?	3
Ostrova	Görice, Manastır, Rumeli Eyaleti	15
Premedi	Avlonya, Rumeli Eyaleti	71

Pirlepe	Manastır, Rumeli Eyaleti	10
Samakov	Niş Eyaleti	2
Sarı Göl	Manastır, Rumeli Eyaleti	10
Selanik	Rumeli Eyaleti	5
Siroz/Serez	Ohri, Rumeli Eyaleti	2
Sofya	Rumeli Eyaleti	2
Şehrköy (Şarköy)	Edirne Eyaleti	1
Şumnu?	Silistire, Rumeli Eyaleti	1
Tepedelen	Yanya, Rumeli Eyaleti	1
Tırnova (Bulgaristan)	Niğbolu, Rumeli Eyaleti	11
Uruscuk (Ruscuk)	Silistre Eyaleti	15
Uzunköprü	Edirne, Rumeli Eyaleti	2
Vidin	Tımuşvar Eyaleti	4
Yanya	Rumeli Eyaleti	1
Yenice-i Vardar	Paşa Livası, Rumeli Eyaleti	1
Yenikapı	İstanbul	1
Zağra-i Atık (Eski Zağra)	Sağkol, Paşa Livası	2
Zağra-i Cedid (Yenice-i Zağra)	Rumeli Eyaleti	1
Ziştovi (Bulgaristan)	Niğbolu, Silistre Eyaleti	4
Yazılmamış		230
Toplam		637

Tablo 6. Bulgarlar

Nereden Gelmiş	Kişi Sayısı
Çalı Kavak	1
Çöke	2
Derbend	1
Eski Cuma	1

Eski Zağra	1
Filibe	6
Kalofer	1
Köprü	1
Lofça	2
Osman Pazar	2
Plevne	1
Ruscuk	6
Samakov	2
Sarıgöl	2
Siroz	2
Sofya	1
Tırnova	4
Uzunköprü	1
Yazılmamış	4
Ziştovi	3
Toplam	44

Tablo 7. Rumlar

Nereden Gelmiş	Kişi Sayısı
Borlu	2
İstanbul	2
Koniçe	1
Niğde	13
Yazılmamış	10
Toplam	28

Tablo 8. Türk, Ermeni ve Kıptiler

Nereden Gelmiş	Türk	Ermeni	Kıpti
İstanbul (Eyüp)		1	

Mora	1		
Tirnova			1
Yazılmamış			3
Toplam	1	1	4

“MARKET GARDENS (BOSTAN) OF ISTANBUL OUTSIDE THE CITY WALLS
DURING 18TH CENTURY (YEDIKULE-AYVANSARAY, EYUP, AND HASKOY)”

Abstract

There are a limited number of studies on the Istanbul market gardens (bostan), which had economic and social functions along with their important role as regards food provision for Istanbul. Accordingly, the present study aimed to investigate the status of the market gardens outside the city walls in Istanbul during the 18th century and to contribute to research on the urban fabric of Istanbul. The study focused on the locations, owners, and employees of the market gardens outside the city walls of Istanbul during the first half of the 18th century. A ledger dated 25 Rajab 1145 (11 January 1733) from the reign of Sultan Mahmud I (1730-1754) was used as the main source for the purposes of the study. This ledger is registered in the State Archives of the Presidency of Turkey - Ottoman Archives (BOA) as a population register at number 1. According to the said population register, there were a total of 167 market gardens, including 77 along the land walls of Istanbul from Yedikule to Ayvansaray, 78 in Eyüp, and 12 in Hasköy neighborhood of Eyüp -opposite to Fener and Balat districts- in 1733. The overwhelming majority of market garden owners were the Muslims (96,37%). The ratio of market gardens owned by the Muslims, which belonged to foundations and women, was 14.85% and 13.33%, respectively. The Muslims, who owned or invested in a market garden, included middle- and low-level civil servants and tradesmen, as well as the sultan's daughters, and high-level state officials, including pashas, Agha of Janissaries, Agha of Enderun, sheikh al-Islam, kazasker (chief judge with military jurisdiction), sultan's imam (Imam-ı şehriyari-i sâbık), and kadi (judge), which is indicative of the fact that market gardens were an important source of income. As of 1733, 637 people were employed in the market gardens outside the city walls of Istanbul. There was an average of four employees per market garden. 70% of the employees were Albanians and Greeks. Furthermore, the fact that at least 60% of the employees were from Rumelia, Thrace, and Anatolia, is suggestive of the function of the market gardens as an employment area.

Keywords

Market garden, Ottoman, Istanbul, outside the city walls, Yedikule, Ayvansaray, Eyüp, Hasköy.